

*Намясенко О. К.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

*Балюк І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ПРАВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ СУДОВИЙ ЗАХИСТ

З початком повномасштабної агресії РФ на перший план серед завдань української держави вийшли організація та здійснення воєнного супротиву загарбнику разом із необхідністю стабілізувати та забезпечити функціонування всіх сфер суспільного життя в умовах збройного конфлікту. Після того як минув основний шок перших місяців, стало зрозумілим, що економіка країни має продовжувати розвиватись, але це потребує відповідного правового супроводження, адаптованого під виклики часу, зокрема щодо діяльності судової системи в частині захисту прав суб'єктів господарювання.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. на території України 24 лютого 2022 року Указом Президента України був введений воєнний стан, який передбачає «...тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб...» (ст. 1 Закону). Разом із тим, згідно з Конституцією України (ст. 64 та 55) право на судовий захист не може бути обмеженим в умовах воєнного стану. Відповідні гарантії містяться в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема: відповідно до ст. 10 у

період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів, ст. 12-2 передбачає неможливість обмеження повноважень судів, ст. 26 закріплює, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, які створені відповідно до Конституції України, створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

У перші дні війни Рада суддів України прийняла два роз'яснювальні акти, в яких були дані рекомендації щодо організації судочинства та роботи судів в умовах воєнного стану: Рішення щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП і воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ від 24 лютого 2022 року № 9 та Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 р. [1, 2].

Також були внесені зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, а також відповідні зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, відповідно до яких питання визначення територіальної підсудності судових справ, інформування про судові справи, проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану на даний момент закріплюються саме в Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

До основних питань організації господарського судочинства, які були вирішені за перші місяці воєнних дій, можна віднести такі, як передача справ з підсудністю до господарських судів, які розташовані на неокупованих територіях, налагодження комунікації між суддями та учасниками справи, вирішення питань щодо можливості відкладення розгляду справ і розгляд у режимі відеоконференції, вирішення питань щодо поновлення та продовження процесуальних строків тощо.

Окремо слід також наголосити на вирішенні питання звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань через визнання форс-мажору. Торгово-промислова палата України в Листі № 2024/02.0-7.1 від

28.02.2022 р. засвідчила як форс-мажорні обставини військову агресію РФ проти України, що стала підставою для запровадження воєнного стану, і підтвердила, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними й об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору [3].

Аналіз статистичних даних щодо результатів розгляду справ місцевими та апеляційними господарськими судами за 2022 рік, порівняно з 2021 роком, свідчить про об'єктивне зменшення їх кількості. Якщо у 2021 році до місцевих господарських судів надійшло 182 451 звернень, з них 101 400 позовів, то у 2022 році було 123 038 звернень, з них лише 67 791 позовів. Кількість рішень, що підлягають апеляційному оскарженню у 2021 році становила 127 814, у 2022 році – 90 456 [4].

Аналізуючи судову практику у 2022 році, О. Харитонов зазначив, що судовий розгляд більшості цивільних і господарських справ знаходиться наразі «на паузі». «Якщо до війни досить популярними були справи щодо стягнення проблемної заборгованості, яка виникла у юридичної особи, то наразі через складну економічну ситуацію, непомірно великі суми судового збору власники бізнесу намагаються вирішити ці питання «мирно», шляхом переговорів, погоджуючись подекуди на отримання тільки 50–60 % боргу від своїх контрагентів, аби зекономити час та судові витрати» [5].

Найбільшу категорію розглянутих справ у господарських судах у 2022 році склали майнові спори – 63 %. Серед інших категорій спорів: справи про банкрутство – 16,4 %, земельні спори – 3,8 %, спори щодо укладення, зміни, розірвання договорів і визнання їх недійсними – 2,9 %, захист права власності – 1,7 %, корпоративні спори – 1,5 %, захист прав на об'єкти інтелектуальної власності – 0,6 % та ін. [4].

Найпроблемнішим питанням на цей час стає судовий захист суб'єктів господарювання (у тому числі тих, що знаходяться на окупованих територіях), які зазнали матеріальних збитків внаслідок воєнної агресії РФ.

За даними дослідження експертів Kyiv School of Economics Institute за 2022 р., унаслідок повномасштабного вторгнення РФ щонайменше 109 великих та середніх підприємств зазнали прямих збитків на суму \$13 млрд. Загальна сума прямих збитків підприємств, включно з державними, та приватних осіб-підприємців оцінюється в \$13 млрд. З них \$9 млрд — частка збитків великих і середніх підприємств. Загальні непрямі втрати сягають \$33,1 млрд. А необхідна сума для відновлення підприємств — \$24,9 млрд. Переважна кількість зруйнованих і пошкоджених підприємств сконцентрована в шести областях — Київській і Донецькій (по 17 % від загальної кількості), Запорізькій (14 %), Харківській (13 %), Луганській (10 %) і Миколаївській (8 %) [6].

Таким чином, «війна поставила нові виклики та задачі перед усією правничою спільнотою, одна з яких – нова категорія спорів – стягнення компенсації з росії та її агентів воєнних збитків» [5]. На жаль, до цього часу ані Верховний Суд, ані науковці та практикуючі юристи України не приділяють значної уваги дослідженню зазначеного питання.

Список використаних джерел

1. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ: Рішення Ради суддів України від 24 лютого 2022 року № 9. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MUS36788?an=2&ed=2022_02_24

2. Рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 р. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>

3. Лист ТПП України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1 URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>

4. Статистичний бюлетень господарських судів України за 2022 рік (зведено на підставі статистичних даних, наданих місцевими та апеляційними господарськими судами). Касаційний господарський суд у складі Верховного

Суду. Відділ аналізу судової статистики судів господарської юрисдикції правового управління (П) департаменту аналітичної та правової роботи. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/kgs_2023/KGS_biuleten_2022.pdf

5. Що пережила судова практика у 2022 році? Юридична Газета online. 13 січня 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shcho-perezhila-sudova-praktika-u-2022-roci.html>

6. «Росія заплатить». Дослідження KSE Institute (аналітичний центр при Київській школі економіки). 26 січня 2023 р. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>

Омельченко А. В.

***доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри приватного права,***

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

ДОГОВІРНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а згідно зі ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї